

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Московець Людмила Павлівна

доктор філософії з психології,

доцентка кафедри практичної психології та реабілітаційних технологій

КЗВО «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія» Полтавської обласної ради

ORCID ID: 0000-0002-8960-477X

Жданюк Людмила Олексіївна

кандидатка психологічних наук,

доцентка кафедри кризової психології

Полтавського національного педагогічного університету

імені В. Г. Короленка

ORCID ID: 0000-0002-1554-3521

У статті здійснено теоретичний аналіз сутності поняття «безпечне освітнє середовище». Установлено, що складниками безпечного освітнього середовища є фізична, психологічна, інформаційна безпека. Виявлено зовнішні та внутрішні фактори ризику психологічної безпеки освітнього середовища. Вказано, що психологічна підтримка здобувачів освіти містить цілеспрямовані дії фахівців психологічної служби, педагогічних працівників з метою збереження ментального здоров'я, відновлення емоційної рівноваги, досягнення емоційної стабілізації, підвищення їх здатності пристосовуватися до умов та використання особистісних ресурсів. Зазначено, що надання психологічної підтримки здобувачам освіти в умовах освітнього середовища має спиратися на принципи домінування життя людини як головної цінності, комплексної оцінки ризиків, принцип мінімаксу, максимальної ефективності управління системою заходів і створення педагогічних умов, права людини та справедливості, принципу «не нашкодь», використання доступних ресурсів і спроможності, інтегрування систем підтримки, багаторівневої підтримки. Визначено компоненти психологічної підтримки здобувачів освіти: когнітивний, афективний, діяльнісний. Когнітивний компонент передбачає проведення психоедукаційних зустрічей для підвищення обізнаності учасників освітнього процесу про важливість турботи про фізичне та ментальне здоров'я. Емоційний компонент спрямований на розвиток навичок емоційного інтелекту, рефлексії власних почуттів, розпізнавання, ідентифікації, прийняття емоцій, застосування технік і практик емоційної саморегуляції. Діяльнісний компонент передбачає активність, гнучкість, компетентність, формування адаптивних ресурсів особистості. Окреслено способи психологічної підтримки здобувачів освіти в умовах безпечного освітнього середовища. Акцентовано увагу на важливості підготовки до здійснення психологічної підтримки фахівців психологічної служби, особливо педагогічних працівників, які перебувають у постійній взаємодії зі здобувачами освіти.

Ключові слова: безпечне освітнє середовище, психологічна безпека особистості, психологічна підтримка, здобувачі освіти.

Moskovets L., Zhdaniuk L. PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR STUDENTS IN A SAFE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

The article provides a theoretical analysis of the concept of a "safe educational environment." It has been established that the components of a safe educational environment are physical, psychological, and informational safety. External and internal risk factors for the psychological safety of the educational environment have been identified. It is indicated that psychological support for students includes targeted actions by psychological service specialists and teaching staff aimed at preserving mental health, restoring emotional balance, achieving emotional stability, and increasing their ability to adapt to conditions and use personal resources. It is noted that the provision of psychological support to students in the educational environment should be based on the principles of the primacy of human life as the highest value, comprehensive risk assessment, the mini-max principle, maximum efficiency of management of the system of measures and creation of pedagogical conditions, human rights and justice, the principle of "do no harm," use of available resources and capabilities, integration of support systems, and multi-level support. The components of psychological support for students are defined as cognitive, affective, and activity-based. The cognitive component involves conducting psychoeducational meetings to raise awareness among participants in the educational process about the importance of caring for physical and mental health. The emotional component is aimed at developing emotional intelligence skills, reflection on one's own feelings, recognition, identification, acceptance of emotions, and the application of emotional self-regulation techniques and practices. The activity component involves

activity, flexibility, competence, and the formation of adaptive personal resources. Ways of providing psychological support to students in a safe educational environment are outlined. Emphasis is placed on the importance of preparing psychological support specialists, especially teachers who are in constant contact with students.

Key words: *safe educational environment, psychological safety of the individual, psychological support, students.*

Вступ. Питання безпеки, психологічного супроводу, підтримки, допомоги в умовах повномасштабної війни в Україні стали пріоритетними й потребують професійного вирішення. Війна позначилася на психоемоційному стані людей різних вікових категорій, соціальних груп та сфер діяльності, вплинула на їх ментальне здоров'я. Адаптуватися, перебудовуватися доводиться як дорослим, так і дітям. Особливої актуальності набуває ця проблема в галузі освіти. Здобувачі освіти мають перебувати в безпечному освітньому середовищі, яке забезпечить захист їх психічного здоров'я. Належна увага до питання психологічної підтримки здобувачів освіти в закладах різного рівня (як загальноосвітніх, так і закладах фахової передвищої та вищої освіти) сприятиме подоланню наслідків психологічних, психоемоційних порушень і розладів.

Питання психологічної підтримки перебуває в центрі уваги багатьох науковців: Н. Андрущенко, Л. Григоровська, Т. Плазова, М. Слюсаревський, Г. Черушова вивчали психологічну підтримку учасників освітнього процесу в умовах війни [1; 2]; Н. Пилипенко висвітлював теоретичні аспекти психологічної допомоги постраждалим унаслідок війни [3]; О. Лазуренко, Н. Тертична, Н. Сміла опікувалися проблемою психологічної підтримки студентів [4]; А. Терещук досліджувала основні аспекти психологічної допомоги постраждалим внаслідок воєнної травматизації тощо [5]. У працях Н. Бойчук, В. Духневич, Н. Коцур, З. Сіверс, Л. Товкун, Т. Цюман значна увага приділяється питанню безпечного освітнього середовища [6; 7; 8].

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз сутності поняття «безпечне освітнє середовище» та визначити способи психологічної підтримки здобувачів освіти в умовах безпечного освітнього середовища.

Методи дослідження. Дослідження здійснювалося у два етапи: теоретичний аналіз понять «безпечне освітнє середовище», «психологічна безпека особистості», «психологічна підтримка»; визначення способів психологічної підтримки здобувачів освіти в умовах безпечного освітнього середовища. Методика дослідницького пошуку передбачала застосування загальнонаукових методів: аналіз психолого-педагогічних джерел з проблеми, синтез, порівняння, узагальнення, які використано для окреслення способів надання психологічної підтримки здобувачам освіти.

Результати. 3-поміж пріоритетних проєктів Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?», ініційованої О. Зеленською, є психосоціальна підтримка та психологічна допомога на всіх рівнях освіти. У документі Керівництво Міжвідомчого постійного комітету (МПК) психологічне здоров'я та психосоціальна підтримка вживається для опису будь-якого типу локальної або зовнішньої підтримки, що спрямована на захист чи сприяння психосоціальному благополуччю та/або запобігання чи лікування психічних розладів [9, с. 11]. У закладах освіти велика увага приділяється питанню психологічної підтримки ментального здоров'я учасників освітнього процесу.

На нашу думку, психологічна підтримка здобувачів освіти передбачає цілеспрямовані дії фахівців психологічної служби, педагогічних працівників з метою збереження ментального здоров'я, відновлення емоційної рівноваги, досягнення емоційної стабілізації, підвищення їх здатності пристосовуватися до умов та використання особистісних ресурсів.

Під час організації освітнього процесу педагогічні працівники, фахівці психологічної служби мають подбати про створення сприятливого та безпечного освітнього середовища.

Освітнє середовище, згідно з дослідженнями В. Ясвіна, є характеристикою життя всередині освітнього закладу, системою впливів і умов формування особистості, а також системою можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному та просторово-предметному оточенні [6, с. 9].

У Законі України «Про повну загальну середню освіту», стаття 1, безпечне освітнє середовище є сукупністю умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, зокрема з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [10].

Ураховуючи вищезазначене, безпечне освітнє середовище для здобувачів освіти має забезпечити комфортні умови, сприяти психологічному благополуччю, запобігати насильству та дискримінації.

Складниками безпечного освітнього середовища є фізична (система комплексної безпеки, яка має на меті забезпечити стан захищеності закладу освіти та учасників освітнього процесу від реальних

і прогнозованих загроз соціального, техногенного й природного характеру), психологічна (створення умов вільних від проявів психологічного насильства у взаємодії осіб, що сприяє задоволенню основних потреб в особистісно-довірчому спілкуванні, а це створює референтну значущість середовища й психологічну захищеність) та інформаційна безпека (забезпечення захищеності інформації від неправомірного використання, кіберзахист) [11, с. 25–27].

У межах нашого дослідження важливим питанням освітнього середовища є питання психологічної безпеки особистості, яка розглядається як «інтегративна характеристика суб'єкта, що відображає ступінь задоволеності базової потреби в безпеці та визначається інтенсивністю переживання психологічного благополуччя» [7, с. 9].

З-поміж факторів ризику психологічної безпеки освітнього середовища науковці виокремлюють: несприятливий психологічний клімат у колективі, перенавантаження здобувачів освіти (розумові, емоційні, фізичні); конфліктні та конкурентні стосунки між здобувачами освіти; відсутність педагогічної тактики, що зумовлює стрес; невідповідність методів та технологій навчання віковим і функціональним можливостям здобувачів освіти; некомпетентність педагогів у питаннях збереження та зміцнення здоров'я, стресові, постстресові та психотравмувальні ситуації тощо [8, с. 62]. Окрім зазначених чинників, які є зовнішніми, на психологічну безпеку особистості можуть впливати і внутрішні чинники – особистісні якості (конфліктність, ригідність, агресивність, недисциплінованість та ін.) [7, с. 9].

Надаючи психологічну підтримку здобувачам освіти в умовах освітнього середовища, варто враховувати принципи безпечного освітнього середовища та психосоціальної підтримки: домінування життя людини як головної цінності, комплексної оцінки ризиків, принцип мінімаксу (досягнення максимального ефекту безпеки при мінімальному ресурсному забезпеченні), максимальної ефективності управління системою заходів і створення педагогічних умов, права людини та справедливості (доступності психосоціальної підтримки без обмежень щодо віку, статі, етнічної належності тощо), принцип «не нашкодь» (підтримка має здійснюватися компетентно), використання доступних ресурсів і спроможності (спиратися на ресурси кожного учасника освітнього процесу), інтегрування систем підтримки (заходи підтримки мають бути інтегрованими), багаторівневої підтримки (надання різних видів підтримки особистості) [6, с. 12; 9, с. 21–23].

На нашу думку, психологічна підтримка здобувачів освіти в умовах психологічно безпечного освітнього середовища має бути спрямована на когнітивний (проведення психоедукаційних зустрічей для підвищення обізнаності учасників освітнього процесу про важливість турботи про фізичне та ментальне здоров'я), емоційний (розвиток навичок емоційного інтелекту, рефлексії власних почуттів, розпізнавання, ідентифікації, прийняття емоцій, застосування технік та практик емоційної саморегуляції), діяльнісний компоненти (передбачає активність, гнучкість, компетентність, формування адаптивних ресурсів особистості).

Ураховуючи вищезазначене, при здійсненні психологічної підтримки здобувачів освіти доцільно:

1. Розпочинати заняття з установлення довірливого контакту та визначення емоційного стану, настрою здобувачів освіти. Для цього можна використовувати різноманітні техніки «Заряд моєї енергетичної батарейки», «Якого кольору мій настрій?», «Який на смак мій настрій?», «Емоційний термометр», «Мій стан», «Погода мого настрою» тощо (афективний компонент).

2. Створювати сприятливу психологічну атмосферу, коли здобувачі освіти готові ділитися своїми емоціями, почуттями, де відсутнє знецінювання емоцій (афективний компонент).

3. Освітній процес організовувати з використанням інтерактивних технологій, активних методів навчання, на засадах співпраці, співтворчості, де особистість кожного є значимою (діяльнісний компонент).

4. Під час взаємодії зі здобувачами освіти варто звертати увагу на стиль спілкування (відмовитися від авторитарного й прагнути до демократичного стилю), толерантно ставитися до кожної особистості (діяльнісний компонент).

5. Розвивати навички когнітивної гнучкості: критичного, корисного мислення; аналізу, що є фактом, а що – думкою; здійснення перерв під час виконання завдань (когнітивний, діяльнісний компоненти).

6. Проявляти уважність до вербальних та невербальних сигналів про емоційні та поведінкові прояви в здобувачів освіти (когнітивний, діяльнісний компоненти).

7. Звертати увагу на симптоми стресу, враховуючи вікові особливості. У дітей молодшого шкільного віку можуть спостерігатися тривожність; підвищена агресивність, дратівливість; часті занепокоєння, проблеми зі сном та апетитом; зміни настрою; заперечення подій; скарги на головний, шлунковий біль; погіршення пам'яті, уваги; схильність зациклюватися на одній події, часті розмови про неї. Стрес у підлітковому, ранньому юнацькому віці може проявлятися в прагненні усамотнитися; уникненні емоцій та почуттів, друзів та родини; почутті провини та сорому; збільшенні готовності ризикувати; агресивності; саморуйнуванні; самоушкодженні; неспокої та дратівливості; зміні апетиту та режиму сну; функціональних проблемах, які пов'язані з роботою когнітивних процесів; небажання щось робити; проявах девіантної поведінки (когнітивний, діяльнісний компоненти) [12, с. 23–24].

8. Оперативно реагувати на ознаки, симптоми, негаразди, при цьому уникати порушення особистісних кордонів здобувачів освіти (діяльнісний компонент).

9. Демонструвати свою присутність, готовність вислухати (якщо є бажання розповісти), бути поруч, допомогти «тут і зараз» (діяльнісний компонент).

10. Установлюючи контакт у спілкуванні, важливо звернути увагу на те, чи готовий здобувач освіти (здобувачі освіти під час групової взаємодії) говорити про стрес, насильство, психотравмувальні ситуації тощо. Отримавши згоду на спілкування (для неповнолітніх осіб має бути дозвіл від батьків), варто бути спокійним, не поспішати, демонструвати бажання допомогти, готовність, за потреби, почекати (діяльнісний компонент).

11. Підтримувати довірливі, теплі, щирі, позитивні стосунки як під час занять, так і на перерві, у вільний час. Підтримка та спілкування в позанавчальний час сприяють емоційному розвантаженню, переживанню приналежності до певної спільноти, переключенню на позитив (емоційний, діяльнісний компоненти).

12. Надавати допомогу в пошуку ресурсів життєстійкості, резильєнтності (діяльнісний компонент).

13. Для здобувачів освіти старшого підліткового, раннього юнацького віку закладів загальної середньої освіти чи здобувачів фахової передвищої та вищої освіти проводити лекції, вебінари з метою обговорення широкого кола теоретичних та практичних питань, які стосуються проблем стресу, страхів, ментального здоров'я. Чудово було б, щоб здобувачі освіти самі пропонували тематику, яка є актуальною для них (когнітивний компонент).

14. Долучати здобувачів освіти до практичних заходів (тренінгів, майстерок), на яких вони можуть ознайомитися з практиками й техніками, які допоможуть прийняти емоційний стан, пропрацювати власні переживання (а не уникати їх), віднайти ресурси, скласти «колесо життєвого балансу», здійснити рефлексію емоційних станів, розвинути навички саморегуляції, самопомоги, релаксації, медитації тощо (когнітивний, афективний, діяльнісний компоненти).

Психологічна підтримка здобувачів освіти має здійснюватися системно, а не епізодично, з урахуванням інтересів і потреб усіх учасників освітнього процесу. Фахову психологічну підтримку в закладі освіти надають практичні психологи, проте важливу роль у наданні такої підтримки здійснюють педагогічні працівники, які перебувають у постійній взаємодії зі здобувачами, тому важливо, щоб вони здійснювали турботу й про своє ментальне здоров'я, гармонізували свій психоемоційний стан. Викладач є прикладом для молодого покоління, а його врівноважена, гармонійна поведінка, резильєнтність, життєстійкість можуть суттєво впливати на емоційний стан, світогляд здобувача освіти. Важливо, щоб педагогічні працівники мали знання з питання стресових ситуацій, вікових та життєвих криз, правильної психологічної підтримки здобувачів освіти.

Сьогодні різноманітні громадські організації (наприклад, ГО «Смарт Освіта», Центр Громадянських Ініціатив Лтава за фінансової підтримки UNICEF Ukraine через FINNISH COMMITTEE FOR UNICEF та GLOBAL-THEMATIC HUMANITARIAN RESP у партнерстві з Полтавською академією неперервної освіти ім. М. В. Остроградського [13] тощо) проводять тренінгові курси «Психосоціальна підтримка для освітян» (розроблений на замовлення Фонду Фрідріха Науманна «За свободу»), «Психосоціальна підтримка та благополуччя педагогів і дітей», які передбачають залучення практичних психологів та педагогів до обговорення актуальних питань психосоціальної підтримки. На тренінгу «Психосоціальна підтримка для освітян» розглядаються теми «Психічне здоров'я дітей та підлітків», «Взаємодія вчителя з дітьми та підлітками зі складнощами психічного здоров'я», «Взаємодія вчителя з дітьми в кризових ситуаціях», «Взаємодія вчителя з батьками / піклувальниками щодо проблем психічного здоров'я дітей / підлітків», «Стресостійкість в освітньому середовищі», «Психічне здоров'я дітей та підлітків в умовах війни». Під час дводенного тренінгу «Психосоціальна підтримка та благополуччя педагогів і дітей» учасники розпочинають з легкого старту під час вправи «Лінія вражень», презентують себе через техніку «Картки суперсили», долучаються до створення «педагогічної карти дій», «квітки благополуччя» пізнають себе під час вправ «Створи свою легенду», «Моя суперсила», «Дерева ресурсів», балансують стрес через «Вікно толерантності», отримують інформацію з питання психосоціальної підтримки: практики роботи в закладі тощо.

Висновки. У результаті теоретичного аналізу сутності поняття «безпечне освітнє середовище» було визначено, що цей феномен передбачає фізичну, психологічну та інформаційну безпеку. Психологічна підтримка здобувачів освіти спрямована на психологічну безпеку особистості, що передбачає задоволення базової потреби в безпеці та забезпечення психологічного благополуччя особистості. Надання психологічної підтримки здобувачам освіти в умовах безпечного освітнього середовища має здійснювати систематично, компетентно, на засадах гуманізму й мати комплексний характер з орієнтацією на когнітивний, афективний та діяльнісний компоненти. Реалізація психологічної підтримки здобувачів освіти може здійснюватися як фахівцями психологічної служби, так і педагогічними працівниками, що пройшли підвищення кваліфікації та є компетентними із цього питання.

Література:

1. Слюсаревський М. М., Григоровська Л. В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4(1). С. 1–7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129>
2. Черушова Г. Б., Плащова Т. І., Андрущенко Н. В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу: аналіз викликів воєнного часу. *Габітус*. 2023. Вип. 47. С. 153–157. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.47.27>
3. Пилипенко Н. М. Психологічна допомога та підтримка постраждалим внаслідок війни в Україні. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. № 6(70). С. 142–148. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-142-148>
4. Лазуренко О. О., Тертична Н. А., Сміла Н. В. Напрями психологічної підтримки українських студентів під час війни. *Журнал сучасної психології*. 2023. № 1(28). С. 93–101. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2023-1-11>
5. Терещук А. Д. Основні аспекти психологічної допомоги постраждалим внаслідок воєнної травматизації. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i12/28.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).
6. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. Київ, 2018. 56 с.
7. Забезпечення психологічної безпеки учасників освітнього процесу: методичні рекомендації / уклад. В. М. Духневич, 3. Ф. Сіверс. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. 58 с.
8. Коцур Н., Товкун Л. Формування психологічної безпеки освітнього середовища в умовах російсько-української війни. *European Humanities Studies: State and Society*. 2023. № 1. Р. 56–73. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2023.1.04>
9. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації: [пер. з англ.] / Міжвідомчий постійний комітет. Київ : Унів. вид-во Пульсари, 2017. 216 с. URL: <https://surl.li/eqitux> (дата звернення: 13.10.2025).
10. Про повну загальну середню освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
11. Про. Безпеку: безпечна освітня екосистема громади: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. Софій, А. Аносової. Київ : Центр інноваційної освіти «Про. Світ», 2023. 518 с.
12. Управління стресом: практичні інструменти самопомогі : навч. посіб. / Уклад. О. Ю. Овчаренко. Київ : Університет «Україна», 2024. 248 с.
13. Центр громадських ініціатив ЛТАВА. URL: <https://www.facebook.com/share/p/16Cg2JyeGH/> (дата звернення: 10.10.2025)

References:

1. Sliusarevskiy, M. M., & Hryhorovska, L. V. (2022). Psykholohichna pidtrymka uchasnykiv osvitnoho protsesu v umovakh viiny [Psychological support for participants in the educational process in wartime]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 4(1), 1–7. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129> [in Ukrainian].
2. Cherushova, H. B., Plashchova, T. I., & Andrushchenko, N. V. (2023). Psykholohichna pidtrymka uchasnykiv osvitnoho protsesu: analiz vyklykiv voiennoho chasu [Psychological support for participants in the educational process: analysis of wartime challenges.]. *Habitus – Habitus*, 47, 153–157. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.47.27> [in Ukrainian].
3. Pylypenko, N. M. (2022). Psykholohichna dopomoha ta pidtrymka postrazhdalym vnaslidok viiny v Ukraini [Psychological assistance and support for victims of the war in Ukraine.]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 6 (70), 142–148. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-142-148> [in Ukrainian].
4. Lazurenko, O. O., Tertychna, N. A., & Smila, N. V. (2023). Napriamy psykholohichnoi pidtrymky ukrainskykh studentiv pid chas viiny [Areas of psychological support for Ukrainian students during the war]. *Zhurnal suchasnoi psykholohii – Journal of Contemporary Psychology*, 1 (28), 93–101. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2023-1-11> [in Ukrainian].
5. Tereshchuk, A. D. Osnovni aspekty psykholohichnoi dopomohy postrazhdalym vnaslidok voiennoi travmatyzatsii [Key aspects of psychological assistance to victims of war trauma]. Retrieved from: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i12/28.pdf> [in Ukrainian].
6. Tsiuman, T. P., & Boichuk, N. I. (2018). Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyscha [Code of Safe Educational Environment]. Metod. posib. Kyiv [in Ukrainian].
7. Dukhnevych, V. M., & Sivers Z.F. (2022). Zabezpechennia psykholohichnoi bezpeky uchasnykiv osvitnoho protsesu [Ensuring the psychological safety of participants in the educational process]. Metodychni rekomendatsii. Kropyvnytskyi : Imeks-LTD [in Ukrainian].
8. Kotsur, N., & Tovkun, L. (2023). Formuvannia psykholohichnoi bezpeky osvitnoho seredovyscha v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Creating psychological safety in the educational environment amid the Russian-Ukrainian war]. *European Humanities Studies: State and Society*, 1, 56–73. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2023.1.04> [in Ukrainian].
9. Mizhvidomchy postiiyny komitet (2017). Kerivnytstvo MPK z psykhičnoho zdorovia ta psykhosotsialnoi pidtrymky v umovakh nadzvychainoi sytuatsii [IHL Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings]. Kyiv : Univ. vyd-vo Pulsary. Retrieved from: <https://surl.li/eqitux> [in Ukrainian].
10. Zakon Ukrainy Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [Law of Ukraine on Complete General Secondary Education]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].
11. Sofii, N., & Anosova, A. (2023). Pro. Bezpeku: bezpechna osvitnia ekosystema hromady [About Safety: A Safe Community Education Ecosystem]. Navch.-metod. posib. Kyiv: Tsentr innovatsiinoi osvity «Pro. Svit» [in Ukrainian].
12. Ovcharenko, O. Yu. (2024). Upravlinnia stresom: praktychni instrumenty samodopomohy [Stress management: practical self-help tools]. Navch. posib. Kyiv : Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].
13. Tsentri hromadskykh initsiatyv LTAVA [LTAVA Center for Public Initiatives]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/share/p/16Cg2JyeGH/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.10.2025
Статтю прийнято до публікації 30.11.2025
Статтю опубліковано 29.12.2025